

ALEVİ KÜLTÜRÜNDE ÇOCUK

Child in Alevi Culture

Dr. Melahat DEMİRBİLEK*

*Sosyal Hizmet Uzmanı - Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu

ÖZET

Çocukluk kavramı toplumsal-kültürel bir yaratı olarak tarihsel süreç içinde gelişmiştir ve farklı toplumsal-kültürel yapılarda değişik anlamlar içermektedir. Çocukluk kavramına bakış açısı, çocuk yetiştirme konusunda etkili olmaktadır. Bu bağlamda toplumsal yapı içinde yer alan Alevilerde çocuk yetiştirme konusunda fark olup olmadığı incelenmiştir. İnceleme sonucunda çocuk yetiştirmenin toplumun diğer gruplarından farklı olmadığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: *çocuk, çocuk yetiştirme, Alevi kültürü.*

ABSTRACT

The concept of childhood has grown up within historical process as a social-cultural creation and includes different meanings in different social-cultural structures. The

viewpoint about childhood has effect on raising children. That is why this paper studies whether there is a difference in Alevi culture about raising children. As the result of the study, it is observed that there is no difference between Alevi culture and other cultures about raising children.

Key Words: *child, raising children, Alevi culture.*

GİRİŞ

Çocukluk kavramı, bir insan ömrünün ilk yıllarına rastlayan, çocuğun tek başına yaşamını devam ettirecek yeterliliğe sahip olmadığı ve büyüklere bağımlılığını gerektiren bir dönemi ifade etmektedir. Ancak çocuk ve çocukluk kavramları her zaman günümüzdeki anlamıyla ele alınmamıştır. Kaldı ki günümüzde de farklı toplumlarda farklı gelişmişlik düzeylerine paralel olarak değişik anlamlar ifade etmektedir. Çocuk ve çocukluk olgusu tarihsel süreç içinde birçok değişikliğe uğramıştır.

Doğan'ın (2000:1) ifadesi ile çocuğun tarihi insanlığın tarihi ile özdeştir ve ilk çocuk ilk insan ve insanlardır. Ancak çocuğu kendine özgü döneme yerleştiren çocukluk kavramı toplumsal anlamda daha geç bir dönemin ürünüdür. Diğer bir ifade ile tarihsel açıdan bakıldığında çocukluk ya da çocuk kavramının doğal bir gerçeklikten çok toplumsal-kültürel bir yaratı olduğu ve tarih içinde geliştiği görülmektedir (Onur,1993:3). Bunda toplumsal ve kültürel olduğu kadar toplum yaşamının fiziksel, iklimsel, siyasal güçlük ve olumsuzlukların da rolü olduğu söylenebilir.

Çocukluk kavramı tarihsel süreç içinde farklı sosyo-kültürel yapılar nedeniyle farklılıklar göstermiş olmakla birlikte 21.

Yüzyılın çocuk paradigması üç temel varsayıma dayandırılmaktadır (Tan, 1993:11): (1) Çocuklar, yetişkinlerden farklıdır ya da çocuklar özel bir biyolojik kategori oluştururlar. (2) Çocukların yetişkinliğe hazırlanması-yetiştirilmesi-gerekir ya da yetişkinlik bir kazanımdır. (3) Çocukların yetiştirilmesi sorumluluğu yetişkinlere aittir.

Çocukların yetiştirilme sorumluluğu yetişkinlere aittir varsayımı ve çocukluk kavramının toplumsal-kültürel bir yaratı olması nedeniyle çocuk yetiştirme tarzlarının kültürlere göre değişiklik gösterdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda Alevi kültüründe çocuğa bakış açısında ve çocuk yetiştirme tarzları konusunda bir fark olup olmadığı sorularına cevap aramak üzere bir inceleme yapılmıştır. İnceleme sonucuna geçmeden önce genel hatlarıyla Alevi kültürüne bakılması yerinde görülmektedir.

ALEVİLİK ve ALEVİ KÜLTÜRÜ

Aleviliğin kökeni ile ilgili literatürde farklı yaklaşımlar olmakla birlikte genel olarak Aleviliğin Hz. Ali ile ilgili olduğu konusunda görüş birliği vardır. Şahin'in (1995:13) ifadesi ile Alevilik Hz. Ail'nin yolundan giden, onun gibi düşünmeye, onun gibi yaşamaya çalışan insanları ifade eder. Başka bir ifade ile Hz. Ali taraftarı olmak demektir. Türkiye dışında "Şia" ya da "Şii" anlamlarını da ifade etmektedir.

Köken olarak Şia kavramıyla aynı anlamı ifade etmekle birlikte Alevilik, daha çok Türk kültürünün motifleriyle işlenmiş bir kavramdır (Fiğlalı, 1995'dan aktaran Kırboğa, 1996:8).

Alevilik, yazılı bir geçmişe dayanmayıp, sözlü kültüre dayanır. Bugün Alevi dedelerinin kullandığı yazılı tek metin olan

"Buyruk" dışında yazılı bir (kutsal) eser yoktur (Okan, 1999:42). Aleviliğin kültürel geçmişinin dayandığı temel ve bu geçmişin taşınması, sözlü halk edebiyatı ile olmuştur. Aleviliğin yapısındaki bu özellik nedeni ile kültürün nesilden nesile aktarılması sırasında kayıplar yaşanmaktadır.

Alevi-Bektaşî inanç sisteminin kaynaklarından biri tasavvuftur ve Vahdet-i Vücut görüşüne dayanır. Buna göre Tanrı evrende ve insanda tecelli eder. Evren ve insan Hakkın aynasıdır, suretidir. İnsan, Tanrının ruhundan, sıfatlarından pay almıştır, bu nedenle, insan yüksek bir değere sahiptir (Bal, 1997:76).

Alevilikte Toplumsal Kurumlar

Alevi geleneği, kutsal kabul edilen normlarla bezeli olup, geleneği taşıyanların bağlı buldukları törenleri kapsamaktadır. Dinsel olan ile olmayan arasında kesin bir ayırımdan söz etmek zordur. Alevilikte, ibadet ve törenler dini işlevlerini ve topluluğun düzen ve devamını sağlama görevinin yanı sıra, hukuki ve ahlaki özellikleri ile topluluğun iç bağını kurma işlevini de üstlenmişlerdir. Bunun sonucunda bu ibadet pratikleri ve törenlerle karakterize edilen gelenek, topluluk için büyük önem taşımış ve topluluğun üyeleri kendilerini bir başka kültür/din ile kuşatılmış hissederek geleneklerini aşırı korumaya almışlardır. Böyle bir ortamda meydana gelebilecek her kural dışı hareket topluluğun birliğini zayıflatacağı için, bu konulara karşı sert önlemler alınmıştır ("Düşkünlük"¹ bunun en güzel örneğidir). Topluluğu oluşturan bireyler arasında yardımlaşma, dayanışma, iş-

1 Daha fazla açıklama için "Düşkünlük" bölümüne bakınız.

birliği gibi birincil ve yüz yüze ilişkilerin egemen olduğu bu yapı, bünyesindeki sosyal kurumlar sayesinde kendi iç denetimini ve topluluğun sürekliliğini (iç evlilik de tercih edilerek) sağlamıştır. Aşağıda belirtilen toplumsal kurallar, tören ve pratiklerin iki yanı vardır: Bu törenler hem inanca ilişkin öğelerle desteklenmesi sonucunda dini bir özellik gösterir, hem de topluluğa “biz” duygusunu veren etnik nitelikli bir bağ, bir aidiyet şeklidir (Okan, 1999:45-46). Alevilikte toplumsal-kültürel-hukuksal düzenlemeleri sağlama işlevine sahip törenlere/pratiklere kısaca değinmekte yarar vardır.

Alevi-Bektaşı törenleri iki kategoride incelenebilir (Bal, 1997:76): 1) *Ayin-i Cem*: Sistemin özünü oluşturan, onu üreten temel törendir. 2) *Zorunluluğu olmayan Törenler*: Daha az belirleyicidir. Dinsel içerikli (Muharrem orucundan sonra yapılan aşure törenleri), doğadaki gelişmelerle ilgili (Nevruz, Hıdırellez) veya yaşamla ilgili (doğum, ad verme, evlilik törenleri) olanları vardır.

Ayin-i Cem/Cem Törenleri:

Toplanmak, topluluk, toplantı, cemiyet anlamına gelen (Fığlalı,1994:326) Cem törenleri, toplumsal-kültürel-inanç boyutları olan bir törendir. Cemde kapıdan giren her kişi (kadın ya da erkek) birdir. Toplumsal ünvanları ne olursa olsun cem erenleri meclisinde eşittir. Cemi dede yönetir. Kapıdan girenler önce orada bulunan toplumu niyaz anlamında toprağı niyaz eder, sonra dedenin karşısında eşi veya çocukları ile ayakta öne eğilerek dededen dua alır. Cemde suçlular (hırsız, katil vb.) bulunmaz. Kırgın, dargın ya da birbirinden davacı olanlar varsa toplum huzurunda dedenin hakemliğinde cemde kurulan

“dar”da kurulan divanda yargılanma olur ve aklanmış olanlar ceme katılabilir (Şener, 2000:68-70).

Cem törenleri dayanışma içeriklidir. Aynı zamanda kültürel boyuta sahiptir. Söz-sohbet-semah bir aradadır. Dede ya da babanın duaları, söylenen nefesler, niyazlar inançlarla ilgilidir. Cem törenleri eğitim/kültürleme işlevi de görmektedir. Törenin yöneticisi olan Dedenin tören süresince yaptığı konuşmalar ve dualar topluluğun iç ilişkilerini düzenleyen ahlaki konularla ilgilidir. (Bal,1997b:83). Törende sırası gelince yapılan sohbetler, yetişkinlerin anlattıkları örnek olaylar, tarihsel olayların yorumlanması, sofraya ve dem alma adabı, kadın-erkek birlikteliği, hiyerarşik bir düzen içinde işbölümü ile işlerin görülmesi eğitim işlevine verilebilecek örnekler arasındadır (Bal,1997:83). Bal, törendeki bu tür yaşantılar katılanlarda büyük toplumun karşısında “biz” anlayışını güçlendirirken, “ötekiler” hakkında negatif değer yargılarını da artırdığını, bunun da azınlıkta olan toplumsal grubun (alt-kültür grubunun) doğal savunma mekanizması olduğu yorumunu yapmaktadır.

Musahiplik: Dini ve toplumsal dayanışma töreni/kurumu olan Musahiplik (yol kardeşliği/ahiret kardeşliği olarak da bilinir) yardımlaşma esasına dayanır. Musahiplik Alevilikte çok önem verilen ve sonradan kazanılan bir çeşit akrabalık türüdür. Musahiplik için Alevi anne-babadan doğmak gereklidir. Bu özelliğe sahip olanlar evlendikten sonra, başka evli bir çiftle yol kardeşi olabilirler (Yılmaz,1998:41-42). Başka bir ifade ile Musahiplik töreni, iki Alevi çiftin, topluluğun ve dedenin rızasını alarak “kardeş” sayılmalarını sağlar. Bu bağla bağlı olanlar arasında ölene dek

çözülmeyen çok sıkı bir ilişki kurular (Okan,1999:53). Musahip olan bu dört kişi, bundan sonra namusları dışında hemen her şeylerini paylaşırlar. (Bozkurt, 1990:176). Görüldüğü gibi musahiplik çok güçlü toplumsal dayanışma ve aynı zamanda bir sosyal kontrol kurumudur.

Düşkünlük: Düşkünlük Kurumu Alevilerin hukuk düzenidir. Değerler sisteminin, normların korunması için gerekli olan yaptırımları belirtir ve bu yaptırımların uygulanışını düzenler (Bal,1997:97). Alevilerde eline, beline, diline sahip olma ilkelerine dayanan toplumsal bir düzen vardır. Buna göre el, cinsel ilişki ve dil yolu ile suç işleyen alevi "suçlu" kabul edilir. Düşkünlüğün yaptırımları ağırdır. Düşkünlü kimse selamlaşmaz, evine gidip gelmez. Bir ekşiği karşılanmaz, bayramlaşmaz, yemeği yenilmez. Suçun derecesine göre iki türlü düşkünlük vardır (Bozkurt, 1990:126). Bunlar 1) Geçici düşkünlük: Kişi suçun büyüklüğüne göre bir süre toplum dışı bırakılır 2) Sürekli düşkünlük: Kişi yaşamının sonuna değin topluma kabul edilmez, yalnız cenazesi kaldırılır. Düşkünlük dar (bir çeşit halk mahkemesi) kurumunun işletilmesinin sonucu olarak doğar. Dar'a durulup, görülmeden hiç kimse düşkün ilan edilmez (Yalçınkaya, 1996:86). Düşkünlük, toplumsal işlevi çerçevesinde bir tür yargılama süreci, bir tür mahkeme olarak değerlendirilebilir. Ancak bu mekanizmanın işleyebilmesi için üyelerin birbirinden haberdar olması ve sosyal kontrol bilinci içinde yaşamaları gereklidir (Yılmaz, 1998:44).

Dedelik Kurumu: Alevilikte çok önemli bir yere sahip olan "Dede"ler, soylarının peygambere kadar ulaştığına inanılan dini liderlerdir. Bu anlamda dede olma-

nın en büyük koşulu, dede çocuğu olmaktadır. Dedelik, babadan oğula geçen bir kurumdur (Okan,1999:55).

Anadolu'nun çeşitli yörelerine dağılmış ocaklara mensup olan dedeler, Alevi topluluğunun hiyerarşik olarak en üstünde bulunurlar. Soylarını korumak için kendi içlerinden (dede çocukları birbirleri ile) evlenirler (Okan,1999:55-56). Sözlü bir kültür geleneğine dayanan Alevilik, dedeler aracılığı ile nesiller arasında aktarılmaktadır. (Okan,1999:56).

YÖNTEM

20.Yüzyıl çocuk paradigması içindeki "çocukların yetiştirilmesi sorumluluğu yetişkinlere aittir " ifadesi, yetişkinlerin toplumsal yaşamda, sosyal ilişkiler örüntüsü içinde çeşitli toplumsal, hukuksal, eğitimsel kurumlarla çevrili bir yaşam içinde oldukları gerçeğini de göz önüne sermektedir.

Buradan hareketle Türkiye'de de tek tip bir çocukluk anlayışı olmadığı, farklı kültürel yapıya sahip topluluklarda çocuk yetiştirme tarzlarının farklı olabileceği düşüncesi ile Alevilerde çocuğa yaklaşım incelenmeye çalışılmıştır.

Yapılan literatür taramasında Alevilerde çocukla ve çocuk yetiştirme ile ilgili özel bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Mevcut literatürde Alevilerin toplumsal yapıları, tarihsel süreçleri, inanışları, felsefeleri, törenleri ile çok sınırlı ve çok kısa olarak Alevilikte kadının yeri konularında çalışmalar yapıldığı saptanmıştır. Bu nedenle araştırmanın temel konusu "Alevi Kültüründe Çocuk" olmakla birlikte, çocukla ilgili bilgilerin elde edilebilmesi için, çocuk yetiştirme tarzlarında belirleyici olabilecek toplumsal yapıları, örgütlenmeleri, toplumsal

ilişkileri, aile yapıları, çocuk yetiştirme anlayışları, çocuğa uygulanan disiplin teknikleri/verilen cezalar, kültürel, eğitimsel, ekonomik durumları, gündelik yaşam pratikleri vb. konular da araştırma kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir.

Alevilerin yaşam biçimlerini (kültürlerini) etkileyen temel unsur olan inanış sistemleri ve felsefelerinin, çocuklarına verdikleri eğitim ve yaklaşımlarda belirleyici olduğu düşüncesi ile yukarıda ele alınan konulara ek olarak inanış ve öğretileri de ele alınmıştır.

Alevilerde toplumsal, kültürel, eğitsel boyutlarıyla çocuğa nasıl bakıldığı ve nasıl yetiştirildiğinin ortaya konması amacıyla Ankara Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Genel Merkezi'ne gelen Alevilerle bir çalışma yapılmıştır. Söz konusu merkezdeki örgütlenme içinde yer alan Kadın Komisyonu Başkanı ve üyeleri, merkezde düzenlenen sosyal etkinliklere (halk oyunları kursu, bağlama kursu vb.) katılan gençlerle, merkezin başkanı ve başkan yardımcısı olan yönetim kadrosundaki erkeklerle araştırma kapsamı çerçevesinde görüşülmüştür.

Araştırma, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı genel Merkezi'ne devam eden Alevilerle nitel araştırma yöntemleri içinde yer alan "derinlemesine mülakat" tekniği kullanılarak yapılmıştır. Bu teknikle aynı zamanda bir anlamda "sözlü tarih" çalışması da gerçekleştirilmiştir. Çünkü görüşmelerde, yetişkin ve olgunluk çağında yer alan Alevilerin, çocukluk dönemlerinde, kırsal kesimde geniş aile içinde yaşayan ebeveyn ve akrabaları tarafından nasıl yetiştirildikleri ve bir yetişkin olarak kendilerinin çocuklarını nasıl yetiştirdikleri (bir diğer

ifade ile farklı kuşaklarda) karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında yer alan Aleviler kırsal kesimde doğup-büyümüş, kırsal kesimde egemen olan ataerkil toplumsal yapı içinde ve geniş ailede yaşamış, birçoğu evlendikten sonra kentsel alana taşınmıştır. Benzer kültürel yapılanma içinde farklı tarihlerde yaşayan Alevilerin çocuğa bakış açıları bir anlamda sözlü tarih çalışmasına örnek olarak kabul edilebilir.

Görüşmelerde Kadın Komisyonu Başkanı ve diğer kişiler kabul etmedikleri için ses kaydı yapılamamıştır. Çocuk yetiştirme konusu ağırlıklı olarak kadınların sorumluluğunda olduğundan Kadın Komisyonu Başkanı ve üyelerinden oluşan 7 kişi ile görüşme yapılmıştır.

Alevilerde çocuğa bakış açısının tek yönlü olarak sadece kadınlar açısından ele alınmaması için gençlerle de görüşme yapılmıştır. Gençlik komisyonundan üç üye ile görüşülerek kendilerini yetiştiren ailelerinin uygulamaları hakkında bilgiler alınmıştır. Aynı gerekçe ile erkeklerin düşüncelerine ulaşmak üzere Genel Başkan ve Genel Başkan Yardımcısı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Genel Merkezinde Ekim, Kasım, Aralık 2000 ile Ocak 2001 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Haftada iki olmak üzere sekizer görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşme konuları aşağıda belirtilen başlıklar altında aktarılmıştır. Her başlık altında üç dönem; kent yaşamından önceki (kırsal kesimdeki/köylerdeki) durum (Kadın Komisyonunda yer alanların ifadelerine göre) Ankara'ya taşınma dö-

nemindeki yapı (Kadın Komisyonundakilerin ifadesine göre) ve günümüzdeki (Gençlik Komisyonunda yer alanların anlattıkları ile-ancak gençlik komisyonunda yer alanlar anlattıklarının sadece kendi aileleri ile ilgili olduğunu, Alevi aileleri temsi etme sorumluluğunu taşımadıklarını vurgulamışlardır) yapı karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Erkeklerin söyledikleri genel anlatım içinde yer almıştır.

Yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki başlıklar altında yer almaktadır.

BULGULAR

Aile ve Toplumsal Yapı:

Görüşülen kadınların yaşı 38-41-46 (2 kişi)-54-60-62 olup, hepsi evlidir. Sahip oldukları çocuk sayıları 1 ile 7 arasındadır. Dört kişi ilkokul mezunu, bir kişi ortaokul mezunu, bir kişi ilkokul terk, bir kişi de okur yazar değildir. Görüşülen kadınların hepsi görüşme tarihinde ev hanımı olup, biri zaman zaman evde dikey dikmekte, ikisi de Türkiye'ye dönüş yapmadan önce Almanya'da işçi olarak çalışmıştır. Kadın komisyonunda yer alanların hepsi Ankara'ya taşınmadan önce Orta Anadolu Bölgesinde [Yozgat, Tokat, Çorum, Sivas (4 Kişi) illerinin köylerinde] kırsal kesimde dünyaya gelmiş ve geniş aile içinde yer almışlardır. Ankara'ya taşındıktan sonra çekirdek aile içinde yer almışlardır.

Görüşülen üç Gençlik Komisyonu üyesi 23-24-25 yaşlarındadırlar. İki açık öğretim öğrencisi olup, biri özel bir işyerinde çalışmaktadır. Görüşülen Gençlik Komisyonu üyelerinin hepsi bekâr olup, ikisinin birer kardeşi vardır. Bir kişinin

kardeşi yoktur. Üçünün de annesi ev hanımı olup, ikisinin annesi lise, birinin annesi ortaokul mezunudur. Üçünün de babası ortaokul mezunu olup, emekli memurdur.

Kadın komisyonundakilerin ifadelerine göre toprak bölünmesi ve eğitim olanaklarının yetersiz oluşu aileleri kente itmiştir. Çocukların okutulması ve yeni geçim kaynaklarının bulunması birincil hedefler arasındadır. İlk olarak daha önceden göç eden hemşerilerin olduğu gecekondu semtlerine yerleşmiştir. Artık geniş aileden çekirdek aile yapısına geçilmiştir. Köydeki otokratik aile ilişkilerine oranla daha demokratik ilişkiler öne çıkmaya başlamıştır. Kadınlar ve çocuklar sofrada erkeklerle birlikte yer almışlardır. Erkekler kentsel yaşam içindeki iş kollarında işçi-memur olarak çalışmaya başlamışlardır. Köydekinden farklı olarak kız çocuklar da okutulmaya başlamıştır. Aile kararlarında kadının ve çocukların da fikirleri alınmaya başlanmıştır. Kadınlı birlikte çocuklar da kabul etmedikleri uygulamalar hakkında itiraz etmeye başlamışlardır. Örneğin küçük kardeşe bakma sorumluluğu yüklenen büyük çocuk yaşadığı sıkıntıları dile getirebilmektedir artık.

Toplumsal İlişkiler: Köylerde insanların aynı yaşam biçimine sahip olduğu homojen bir yapı vardır. Kente göçle birlikte kentsel yapı özellikleri aileleri etkilemeye başlamıştır. Tarım dışındaki sektörlerde çalışma yaşamı başlamıştır. Buna paralel olarak sosyal güvence olanaklarına kavuşulmuştur.

Cinsiyet Ayırımı: Kadın Komisyonu Üyelerinin anlatımlarına göre kente göçten önceki kırsal yaşamda, kadınlar erkeklerle birlikte tarlada çalışırlar ve ev işleri kadınların sorumluluğundadır.

Sofrada öncelikle erkekler yemek yemekte ardından kadınlara sıra gelmektedir. Birden fazla evlilik yapan dedeler veya babalar görülmektedir. Kuma olarak adlandırılan eşler aynı evde yaşamaktadırlar. "Ocağı tütürmesi" için erkek çocuk istenmektedir. Kız çocuklar 5-6 yaşından itibaren ev işlerinde çalıştırılmaya başlanmaktadır. Kız çocuklar ilkokuldan sonra okula gönderilmektedir. Kadın komisyonundakilerin ifadesine göre babalardan çok anneler kız çocuklarını ayırmaktadırlar (sofrada erkeklerden sonra yemek yemeleri, ilkokuldan sonra okutulmamaları, küçük yaşlarda ev işlerinde çalıştırılmaları, soyun devamı için erkek çocukların daha değerli görülmesi vb.). Bu anlatılanlardan kent öncesi kırsal kesimde erkek egemen yaşam biçiminin ege-men olduğu görülmektedir.

Kente göçle birlikte kırsal kesimde görülen cinsiyet ayrımı hafiflemeye başlamıştır. Artık kız çocuklarının da erkekler kadar eğitim görmeleri ve çalışmaları benimsenmeye başlanmıştır. Aile içinde kadının da söz hakkı doğmaya başlamıştır. Günümüzde ise eğitim düzeylerinin yükselmesiyle birlikte kentsel yaşamdaki Alevi kadınlar çalışma yaşamının içine girmektedirler.

Burada bir konu dikkat çekmektedir. Görüşmeler sırasında cinsiyet ayrımı ile ilgili olarak kadın komisyonundakilerin söyledikleri ile erkeklerin söyledikleri farklılık göstermektedir. Kadın komisyonundakiler köy yaşamları sırasında kız çocuklarının okutulması, evlendirilmesi, aile içi ilişkilerdeki yeri konusunda cinsiyet ayrımı yapıldığından bahsederken, erkekler hiçbir dönemde cinsiyet ayrımı olmadığını ifade etmektedirler. Literatürde de kadın ile erkek arasında ayırım yapılmadığı be-

lirilmektedir. Şener'e göre (2000:88) "Alevi Meclisinde kadın-erkek yoktur. İnsan vardır. Kadın ve erkek toplumun her alanında eşittir. Örneğin evde anne ve babalar çocukları arasında kız-erkek ayrımı yapmazlar. Mirasta kadın ve erkek eşit paya sahiptir. Evlilikte kadın ve erkek hakları eşittir..." Çocuklar arasındaki cinsiyet ayrımına ilişkin bu ifade farklılığının nedenleri arasında; erkeklerin cinsiyet ayrımında pozitif tarafta olmaları nedeniyle ayırım olmadığı yönünde algılamalarının olması ve cinsiyet ayrımı konusunun içeriğinin farklı cinsiyetkiler tarafından farklı algılanması düşünülebilir. Örneğin erkekler cemde kadın ve erkeğin bir arada ve eşit koşullarda olmasını eşitlik olarak algılamak; kadınların cem dışında günlük hayatın pratikleri içinde çocuk yetiştirme konusunda daha fazla rol ve sorumluluk alması ve bu doğrultuda ayırma yönelik davranışları yaşamaları (kente göçten önce kırsal kesimde kadınların erkeklerden sonra sofraya oturmaları, soyun devamı için erkek çocuğun istenmesi vb.) ayırım olduğu yönünde algılamalarda farklılıklara yol açmış olabilir. Günümüzde ise-gençlik Komisyonundakilerin anlatımına göre, kız ve erkek çocuk arasında ayırım yapılmamaktadır.

Çocuk Yetiştirme: Kadın Komisyonundakilerin ifadelerine göre Kente göçten önceki kırsal yaşamda çocuk büyütme birinci derecede kadınların sorumluluğundadır. Doğum kontrol yöntemi uygulanmamakta, özellikle erkek çocuk için çok sayıda doğum yapılmaktadır. Geniş aile içinde yer alan çocukların sorumluluğu tek başına onu doğuran anneye ait olmamakta, ailedeki yetişkin tüm kadınlar çocukların sorumluluğunu ortak olarak paylaşmaktadırlar. Kız

çocuklar 5-6 yaşlarından itibaren çocuk bakmada sorumluluk almaya başlamaktadırlar. Kız çocuklar ilkokuldan sonra okula gönderilmemekte, evliliğe hazırlanmaktadırlar. Ev işleri, el işleri, halı-kilim dokuma gibi beceriler kazandırılmaktadır. Erkek çocuklar olanaklar ölçüsünde okutulmaktadır.

Kadın ve Gençlik Komisyon üyelerine göre kent yaşamıyla birlikte doğum kontrol yöntemi gündeme gelmektedir. Daha az sayıda çocuk yapılmaktadır. Çocuklar çekirdek ailede dünyaya geldiğinden sorumluluk önceden olduğu gibi geniş aile içindeki yetişkin kadınların ortak konusu olmaktan çıkmış, ağırlıklı olarak anneye kalmıştır. Anne artık tarlada çalışmadığı ve ev içinde yer aldığından büyük çocuk küçük kardeşe bakmaktan kurtulmuştur. Artık kız çocukların okuması için aileler çaba göstermektedirler.

Disiplin Cezaları: Kadın Komisyonu Üyelerinin belirttiği üzere çocukları disipline etmek için belli yaptırımlar uygulanmaktadır. Kente göçten önceki köy ortamında çocuklar büyüklerin onaylamadığı bir davranışta bulduklarında öncelikle sözel olarak uyarılmaktadır. Tekrarı halinde yine sözlü ikazda bulunulup yine tekrar ettiğinde dayak gibi fiziksel cezalar uygulanmaktadır. Kente göçten sonra da benzer uygulamalar devam etmiştir. Esasen görüşmelerde çocukları disipline etme ve ceza uygulamalarında aile ve kişilik yapılarına göre farklılıklar olduğu saptanmıştır. Örneğin çocuklarına fiziksel ceza vermediğini söyleyen üyelerin yanı sıra, eşi ile sorunları olduğunda sinirini çocuklarını döverek çıkarımlar da olmaktadır.

Günümüzde Gençlik Komisyonu üyelerinin ifadelerine göre, çocuklara dayak

gibi fiziksel şiddet içeren cezalar uygulanmıyor. Disiplin için sözel ikaz veya dışarı çıkarmama, arkadaşıyla görüş-türmeme cezaları uygulanıyor. Gençlik Komisyonu üyelerine göre çocuklara doğru ve yanlış baştan didaktik olarak öğretilmemeli, çünkü yaşamın devamı içinde yaşayarak öğreniliyor.

Gençlik Komisyonundakilere göre anne-babalar Cem'de gördükleri ceza modelini (sözlü uyarı) çocuk eğitimi ve disiplinine yansıtmaktadırlar. Çünkü Cem törenleri dayanışma içeriklidir. Aynı zamanda kültürel boyuta sahip ve eğitim/kültürleme işlevi de görmektedir. Törenin yöneticisi olan Dedenin tören süresince yaptığı konuşmalar ve dualar topluluğun iç ilişkilerini düzenleyen ahlaki konularla ilgilidir. Törende sırası gelince yapılan sohbetler, yetişkinlerin anlattıkları örnek olaylar, tarihsel olayların yorumlanması, sofa ve dem alma adabı, kadın-erkek birlikteliği, hiyerarşik bir düzen içinde işbölümü ile işlerin görülmesi eğitim işlevine verilebilecek örnekler arasındadır (Bal,1997b:83). Ek olarak ebeveynler Cem'de gördüklerini yaşamın her alanına uyguluyorlar. Üyelerden birisi burada dikkat çekici bir soru sormuştur. "Cem'de dayak olsa aileler çocuklarına ne yaparlardı acaba?".

Çocuk Oyunları: Kadın Komisyonundakilerin ifadelerine göre kırsal yaşamda kız ve erkek çocuklar birlikte oynamaktadırlar. Oyuncaklar çamurdan yapılmakta, bez bebekler, tahta oyuncaklar kullanılmaktadır. Günümüzde çocuk oyunları için imal edilen oyuncaklar kırsal kesimde satılmamaktadır. Çocukların oyuncakları büyükler ve çocukların kendileri tarafından yapılmaktadır. Kızlar evcilik oynarken, erkek çocuklar çelik çomak gibi oyunlar

oyunmaktadırlar. Çocuklar 12 yaşından itibaren Cem törenlerine katılmaktadırlar. Törenlerden sonra kendi aralarında Cem törenini oyun şeklinde yinelemektedirler. Cem oyunuyla sosyalizasyon pekişmektedir.

Kente göçle birlikte çocuklar gecekonduarının bahçelerinde ve mahalledeki arkadaşlarıyla birlikte oyun oynamaktadırlar. Bahçede evcilik oyunları için model ev oluşturulmuştur. Mahallede voleybol, basketbol, saklambaç gibi oyunlar oynanmaktadır. Kız ve erkek çocuklar birlikte oyun oynamakta bu durum mahalledeki diğer insanlar tarafından ayıplanmaktadır. Kız çocukların erkek arkadaşlarıyla birlikte okula gitmeleri de aynı şekilde ayıplanmaktadır.

Kadın ve Gençlik komisyonundakilerin ifadelerine göre Günümüzde gecekonduan apartman yaşamına geçen ailelerin çocukları artık evlerinin bahçelerinde oyun olanaklarından yoksundurlar. Ev içinde ve parklarda oyunlarına devam etmektedirler.

Çocuk Giysileri: Kadın Komisyonundakilerin ifadelerine göre kırsal yaşamda çocuklar büyüklerle aynı kıyafetleri giymektedirler. Kıyafetleri ailedeki kadınlar tarafından dikilmekte, mağazadan hazır kıyafetler alınmamaktadır. Kentsel yaşamla birlikte, çocuklar büyüklerden farklı, çocuklara özgü giysileri giymeye başlamışlardır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye'de yaşayan Alevilerde çocuklara yaklaşımın nasıl olduğunu araştırmak amacıyla yapılan çalışmada aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır. Sonuçlar araştırma bulgularını içermektedir. Ancak Alevilerde yazılı tarihin olmaması, literatür eksikliği ve daha önce ben-

zer konuda yapılan bir araştırma olmaması, bu çalışmanın birinci basamak olma niteliğini beraberinde getirmiştir. Bundan sonra yapılacak araştırmalar eksik kalan yanları tamamlayıcı nitelikte olacaktır.

Alevilik yalnızca dini bir inanç olmayıp, aynı zamanda bir kültür, bir öğreti, genel anlamda bir yaşam biçimidir. Aleviliğin başlangıcından beri tarihsel süreç içinde yer aldıkları toplumların/toplulukların dini öğelerinden, geleneklerinden, değerlerinden, inançlarından, kültürlerinden etkilenmişlerdir. Bir diğer ifade ile Alevilik bir kültür ve inanç mozaiği olarak tanımlanabilir. Günlük yaşam pratiklerinde tarih boyunca etkilendikleri öğelerin (örneğin Şamanizm, Maniheizm, Zerdüşlük, Eski Türkler vb.)kalıtımı görülebilmektedir (Okan, 1998:34).

Görüşme yapılan kişilerin anlatımlarına göre kentleşme süreci de Alevilerin günlük yaşamlarını etkileyen ve değiştiren önemli etkenlerden biri olmuştur.

Bu bağlamda Alevilerdeki çocuğa yaklaşımın çocukluk tarihinden çok da farklı olmadığı görülmektedir. Kadın Komisyonundakilere göre kırsal kesimdeki tarımsal üretim biçimine dayalı, kapalı toplumlarda otokratik, geniş aile yaşamının ve ataerkil aile yapısı içinde çocukların çocukluğu kısa sürmekte, 5-6 yaşlarından itibaren üretime katılmakta, sorumluluklar üstlenmekte ve erken evlilik yapmaktadırlar. Soyun devamı için erkek çocuk istenmekte, erkekler birden çok evlilik yapabilmektedirler. Bu noktada kız çocuklarla erkek çocuklar arasında ayırım yapılmaktadır. Erkekler asker dönüşü evlendirilirken, kızlar 15-16 yaşlarından itibaren evliliğe yönelmektedirler. Ayrıca erkek çocuklar

olanaklar ölçüsünde okutulurken, kız çocuklar ya okula gönderilmemekte ya da ilkokuldan sonra okuldan uzaklaştırılmaktadırlar. Toplumsal yaşam içinde kaç-göç olayı görülmemekte, kadınlar ve erkekler birlikte ibadet etmektedirler.

Cem ayinleri köydeki toplumsal ve hukuki yaşamı düzenleyen en önemli etkidir. Musahiplik, düşkünlük, dedelik, cem törenleri Alevilikte önemli role sahip toplumsal kuramlar olarak yer almaktadır. Bu kurumlar aynı zamanda inançların, geleneklerin genç kuşaklara aktarıldığı sosyalizasyon araçlarıdır. Yaşam biçimini belirleyen bu kurumlar aracılığı ile hukuksal düzen, hiyerarşik yapı, üretim biçimi, evlilik, sünnet, bayramlar vb. günlük yaşam sürdürülür (Bal, 1997b; Okan,1998, Yılmaz,1998; Bozkurt, 1990).

Görüşülenlerin ifadelerine göre kırın itici, kentin çekici güç olduğu 1950'li yıllardan itibaren çocuklara daha iyi yaşam ve eğitim olanakları sağlama amacıyla kentlere (Ankara'ya) göç başlamıştır. Öncelikle köyden daha önce gelenlerin oturduğu gecekondu bölgelerine yerleşilir. Artık çekirdek aileye geçilmiş, kadın tarladan uzaklaşıp eve kapanmıştır. Kadının ve erkeğin eğitim düzeyi düşük olduğundan kentsel yaşam içinde hizmet sektörlerinde işe girilir ilk önceleri. Otokratik ve ataerkil ilişkilerde bir yumuşama görülür. Kadınlar ve çocuklar da ailede verilen kararlara katılırlar. Gecekondu bölgelerinde kız ve erkek çocukların birlikte oyun oynamaları ve okula birlikte gitmeleri komşularca yadırganmaktadır. Artık erkek çocuklarla birlikte kız çocukları da okutulmakta, iyi bir işe sahip olmaları için çaba gösterilmektedir. Toplu halde yaşanan köylerden sonra kentte dağınık yaşamak

nedeniyle Aleviler azınlık psikolojisine girmişler ve bundan kurtuluşun yolu olarak çocuklarının okumasını görmüşlerdir. Yine aynı nedenlerden Alevi kimliklerini gizleme gereği duymuşlardır.

Gençlik Komisyonu üyelerinin anlattıklarına göre köyde günlük yaşamı belirleyen toplumsal kurumların etkisi kentte azalmaya başlamıştır. Cem törenleri yapılamaz olmuştur. Çocuklara aile içinde verilen dini eğitim giderek azalmış, zaten eğitim seviyesi artan çocuklar da Cemlerin gerekliliğine giderek daha az inanmaya başlamışlardır. Özellikle evliliklerde çok katı olarak görülen Alevi-Sünni ayırımı giderek azalmaya başlamıştır.

Görüşülenlerin ifadelerine göre kentte iş olanaklarının büyümesi, çocukların okuyup işe girmeleriyle birlikte ekonomik olarak güç kazanılmaya başlanmıştır. Bu güç dağınık yerleşim yerlerindeki Alevilerin birbirlerine yakın mekanlarda ev satın alıp, oturmalarında etkili olmaktadır.

İfadelerden anlaşıldığı üzere artık kentte, çocukların çocukluk süreleri uzamış, aileler çocukların geleceği için daha fazla sorumluluk almaya başlamışlardır. Çocuklar ayırım yapılmadan okutulmakta, toplumsal yaşam içinde statüsü yüksek yerler ve işe girmeleri için mücadeleye edilmektedir. Kadının dışarıdaki tarla işinden uzaklaşıp, evde kalması nedeniyle, büyük çocuklardan küçük kardeşe bakma sorumluluğu alınmıştır. Çocukların evlilik yaşı yükselmiş, eşlerini kendileri seçme olanağına kavuşmuşlardır.

Genel olarak sonuçta Alevilerde çocuga yaklaşımın, çocuk büyütmedeki pratiklerinin diğerlerinden büyük farklılıklar göstermediği görülmektedir. Fark dini

inançların farklılığındadır. Bu farklılık içinde ise en belirleyici olan kadın ve erkeğin birlikte ibadet etmeleridir. Toplumsal yaşam içinde özellikle Cumhuriyet öncesinde görülen kaç-göç olayı yaşanmamaktadır. Bir de Cem törenleri her iki cins için de sosyalizasyon aracı olmaktadır. Bunun dışındaki uygulamalar toplumun geneliyle hemen hemen aynıdır. Çocuk oyunları, çocuk giysileri, bayramlar, düğüm, nişan, sünnet törenleri benzerdir. Tarihsel ve toplumsal süreçte yaşanan değişimlerden her iki grup da paralel etkilenmektedir.

KAYNAKLAR

Bal, H. (1997a) *Sosyolojik Açıdan Alevi-Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi*, İstanbul, Ant Yayınları.

Bal, H. (1997b) *Alevi- Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar: Burdur ve Isparta'nın İki Alevi Köyünde Yapılmış Köy Araştırması*, İstanbul, Ant Yayınları.

Bozkurt, F. (1990) *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, 2. Basım, İstanbul, Tekin Yayınları.

Doğan, İ. (2000) *Akıllı Küçük: Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme*, İstanbul, Sistem Yayınları.

Fırlı, E. R. (1996) *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, İstanbul, Selçuk Yayınları.

Kırboğa, Z. (1999) *Dini Gruplar Sosyolojisi Açısından İlk Dönem Alevi Düşüncesinin Teşekkülü*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Okan, S. M. (1999) *Etnisite, Din ve Kültür İlişkisi Aleviliğin Tarihsel Boyutu ve Cem Vakfı Örneğinde Bugün Üzerine Sosyal Antropolojik Bir Değerlendirme*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Onur, B. (1993) *Sunuş Konuşması, Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu*.

Şahin, T. (1995) *Alevilere Söylenen Yalanlar*, Bektaşilik Soruşturması (1), Ankara, Armağan Yayınları.

Şener, C. (2000) *Alevilik Nedir: Şaha Doğru Giden Kervan*, İstanbul, Ant Yayınları.

Tan, M. (1993) *Çocukluk: Dün ve Bugün, Toplumsal Tarihte Çocuk, Sempozyumu* (23-24 Nisan 1993), Yay. Haz. Bekir Onur, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yalçınkaya, A. (1996) *Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı.

Yılmaz, H. (1998) *Kentleşme Sürecinde Alevilik-Bektaşilik*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.